

УДК 811.112.2:81'373.611:001.4

ЛАРИСА ВОЛОВИК

orcid.org/0000-0002-0423-0917

ОЛЕНА САВЕНКОВА

orcid.org/0000-0001-8115-9555

ЛЮДМИЛА САХАРОВА

(Полтава)

<https://doi.org/10.33989/2524-2490.2019.30.188768>

СЛОВОТВІРНІ ПОТЕНЦІЇ ТВІРНИХ ОСНОВ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ НА РІВНІ УТВОРЕННЯ БЕЗАФІКСНО-ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ У НІМЕЦЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті проаналізовано утворення безафіксно-похідних іменників від твірних основ префіксальних дієслів шляхом субстантивзації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претерита префіксальних дієслів. Особливістю архітекtonіки твірних основ префіксальних сильних і слабких дієслів є наявність у словотвірних рядах віддієслівних безафіксно-похідних іменників, утворених шляхом субстантивзації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претерита префіксальних сильних дієслів, суфіксальних іменників, складних іменників. Твірні основи дієслова реалізують дериваційні можливості за словотвірними моделями, характерними для німецької мови. Досліджено утворення безафіксно-похідних іменників від твірних основ префіксальних дієслів шляхом субстантивзації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претерита префіксальних дієслів.

Ключові слова: мікромодель; основа; похідна основа; словотвірна модель; словотвірна основа; словотвірне значення; словотвірний потенціал; словотворення; термін.

Вивчення архітекtonіки безафіксно-похідних іменників від твірних основ префіксальних дієслів шляхом субстантивзації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претерита префіксальних дієслів є актуальним. Твірні основи дієслова реалізують дериваційні можливості за словотвірними моделями, характерними для німецької мови.

Німецькомовна терміносистема економіки, перебуваючи у фокусі уваги сучасних досліджень, розглядалася в такому аспекті, як словотвірні й типологічні особливості терміносистеми (Левицький, 2008, с. 79; Левковская, 2002, с. 36; Огуй, 2003, с. 23). Доробок цих досліджень доцільно розглядати в рамках комплексного опису структурно-семантичних особливостей німецької економічної термінології.

Новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше представлена словотвірна структура німецьких префіксальних дієслів, яка функціонує в економічному тексті.

Метою статті є опис особливостей словотвірної структури й семантики німецьких префіксальних дієслів – економічних термінів. Об'єкт дослідження – німецькі дієслова з префіксами *be-*, *ge-*, *er-*, *ver-*, *zer-*, *ent-*, *emp-*, *miss-*, *durch-*, *unter-*, *über-*, *im-*, *hinter-*, *wider-*, *wieder-*.

Безафіксне словотворення є важливим чинником розвитку словникового складу німецької мови. Більшість словотвірних моделей (СМ) безафіксного словотворення продуктивні в сучасній німецькій мові. Для архітекtonіки твірних основ (ТО) префіксальних сильних дієслів характерна наявність у їхніх словотвірних рядах (СР) віддієслівних похідних іменників, утворених за СМ: $M_{2,3}SN=SVPrdf.+SV_{st-}(SV_{st+})+en$ – моделі віддієслівних безафіксно-похідних іменників із незмінним коренем (SV_{st-}) і зі змінним коренем (SV_{st+}).

Субстантивацию основ інфінітива – досить поширене в німецькій мові явище – досліджували різні вчені. Це один зі способів збагачення словникового складу мови. Субстантивований інфінітив – це «найпростіший засіб субстантивзації кожного дієслова. Віддієслівне ім'я – універсальне, оскільки воно характерне для всіх дієслів, за винятком деяких випадків претерито-презентних дієслів» (Степанова, 2004, с. 82). Субстантивация інфінітива дає змогу компактно виражати в іменнику два комплекси значень: значення предметності, граматичного роду, відмінка, з одного боку, та значення часу, способу протікання дії, видові відношення до об'єкта дії, з другого боку (Полюжин, 2003, с. 54).

Субстантивовані інфінітиви префіксальних сильних дієслів утворюються за СМ: $M_2 SN=SN:SV(Prdf.+SV_{st-})+en$. ПО, утворені за цією СМ мають СЗ: 1) результату дії (процесу), наприклад: *bel/schaffen* (*u, a*) – заготовляти → *das Beschaffen* – заготовка, закупка; 2) зміни форми або стану, закінчення дії, наприклад: *er/luschen* (*o, o*) – потухати → *das Erluschen* – затухання; припинення (напр., страхування); закінчення (напр., терміну). У межах моделі $M_2 SN=SN:SV(Prdf.+SV_{st-})+en$, ми виділяємо такі ММ:

1. $MM_2 SN=SN:SV(Prdf.be.+SV_{st-})+en$, наприклад: *bel/laden* (*u, a*) – навантажувати → *das Beladen* – навантаження; *bel/schaffen* (*u, a*) – заготовляти → *das Beschaffen* – заготовка, закупка; залучення (напр., капіталу).

2. $MM_2 SN=SN:SV(Prdf.ge.+SV_{st-})+en$, наприклад: *gefrieren* (*o, o*) – морозити → *das Gefrieren* – замерзання. При утворенні віддієслівних безафіксно-похідних іменників від ТО префіксальних сильних дієслів із префіксом *ge-* утворюються дієслова, які мають значення засвоєння якості.

3. $MM_2 SN=SN:SV(Prdf.er.+SV_{st-})+en$: *er/halten* (*ie, a*) – отримувати → *das Erhalten* – одержання (напр., грошей); *er/luschen* (*o, o*) – потухати, гаснути → *das Erluschen* – затухання; припинення (напр., страху-

вання); закінчення (напр., терміну). При поєднанні ТО префіксальних сильних дієслів із префіксом *er-* утворюються дієслова, які мають значення зміни форми або стану, закінчення дії.

4. $M_2 SN=SN:SV(Prdf.ver-+SV_{st-})+en$: *ver//laden* (*u, a*) – завантажувати, виробляти → *das Verladen* – завантаження; *ver//lesen* (*a, e*) – сортувати → *das Verlesen* – сортування. При поєднанні ТО префіксальних дієслів із префіксом *ver-* утворюються дієслова, які мають значення закінчення дії.

5. $M_2 SN=SN:SV(Prdf.zer-+SV_{st-})+en$: *zer//brechen* (*a, o*) – ламати → *das Zerbrechen* – поломка. При поєднанні ТО префіксальних дієслів із префіксом *zer-* утворюються дієслова, які виражають негативну оцінку або дію.

6. $M_2 SN=SN:SV(Prdf.ent-+SV_{st-})+en$: *ent//laden* (*u, a*) – розвантажувати → *das Entladen* – розвантажування; *ent//werfen* (*a, o*) – проектувати → *das Entwerfen* – проектування. За цією ММ утворилися ПО із СЗ закінчення дії.

7. $M_2 SN=SN:SV(Prdf.emp-+SV_{st-})+en$: *emp//finden* (*a, u*) – випробовувати → *das Empfinden* – сприйняття; процес.

8. $M_2 SN=SN:SV(Prdf.miss-+SV_{st-})+en$: *miss//fallen* (*ie, a*) – не подобатися → *das Missfallen* – невдоволення.

Утворення віддієслівних безафіксно-похідних іменників від ТО префіксальних слабких дієслів шляхом придбання основою інфінітива дієслова парадигми іменника подане за СМ:

1. $M_2 SN=SN:SV(Prdf.+SV_{schw-})+en$ – СМ субстантивації основи інфінітива префіксального слабкого дієслова. ПО мають значення дії, процесу: *bell//merken* (*-te, -t*) – помічати → *das Bemerken*; *ver//setzen* (*-te, -t*) – переміщувати, перевести на нове місце роботи (віддати під заставу); → *das Versetzen* – переміщення; *ver//rechnen* (*-te, -t*) – проводити розрахунок → *das Ver//rechnen* – помилка в розрахунку.

2. $M_{2,3} SN=SN(Prdf.+SN/SA+en)$ – модель похідних іменників із незмінним і зі змінним коренем – субстантивацією основи інфінітива ТО префіксального слабкого дієслова, співвідносного з ТО іменника або прикметника: *bell//lichten* (*te, -t*) – експонувати → *das Belichten* – освітлення; *er//ldrten* (*-te, -t*) – підтверджувати (документ) → *das Erldrten* – підтвердження; *er//wdrmen* (*-te, -t*) – зігрівати → *das Erwdrmen* – покращення відносин.

Безафіксно-похідні віддієслівні субстантиви, утворені від ТО префіксальних слабких дієслів, продовжують брати участь у словотворенні. При цьому безафіксно-похідні іменники, що виникли внаслідок субстантивації інфінітива префіксальних слабких дієслів, виявляють у процесі утворення складних іменників незначну словотвірну активність. Незначна кількість субстантивованих інфінітивів зафіксована у складі складних іменників: *ver//lsagen* – *das Versagen* – *die Versagenshdufigkeit*; *ver//schwweisen* – *das Verschwweisen* – *das Unterpulververschweisen*.

1. $M_2 SN=SV(PII)+SV_{sein/werden}$ – модель субстантивації складного інфінітива для позначення стану, у якому перебуває який-небудь предмет, яке-небудь явище, що виражається ТО префіксального слабкого дієслова.

2. $M_2 SN=SV(PII)$ – модель субстантивації дієприкметника минулого часу: *bell//dienen* (*-te, -t*) – обслуговувати – *der Bediente* – службовець.

За визначенням М. Степанової, конверсія інфінітива – це «безафіксне утворення десубстантивних дієслів за допомогою зміни лише однієї парадигми без участі будь-яких словотвірних афіксів» (Степанова, 2004, с. 71; Stepanova, 2003, с. 138; Степанова, 1984, с. 127). За визначенням К. Левковської, «конверсія інфінітива являє собою спосіб словотворення без застосування яких-небудь спеціальних словотвірних афіксів. При конверсії основа тієї чи тієї частини мови набуває системи форм іншої частини мови, оскільки нове слово утворюється внаслідок уключення ТО в іншу парадигму» (Левковская, 2002, с. 98).

Нині конверсію розглядають як внутрішньорівневу трансорієнтацію мовних одиниць. Зона дії функціональної трансорієнтації може обмежуватися тільки одним рівнем мовної системи або охоплювати декілька з них.

Традиційно конверсію ототожнюють із «транспозицією серед частин мови, коли слово з однієї частини мови транспортується в іншу частину мови». Але конверсія, на нашу думку, є значно складнішим процесом, ніж механічне «транспортування» лексичних одиниць з одного лексико-граматичного класу до іншого (Огуй, 2003, с. 78).

Сучасні лінгвісти визначають конверсію як специфічний спосіб словотвору, що характеризується а) повним збереженням експонента вихідного знака «зовнішньої форми слова» й відсутністю лінійних словотвірних засобів; б) обов'язковою зміною синтаксичної функції вихідної лексичної одиниці; в) оновленням парадигми похідної лексичної одиниці відносно твірної; г) модифікацією семантики твірної лексеми.

Віддієслівні безафіксно-похідні іменники утворюються від ТО префіксальних сильних дієслів шляхом конверсії основи інфінітива за СМ: $M_2 SN=SN:SV_{inf}[(Prdf.+SV_{st-})\rightarrow SN]$. У межах цієї моделі виділяємо такі ММ:

1. $M_2 SN=SN:SV_{inf}[(Prdf.be-+SV_{st-})\rightarrow SN]$: *bell//schlagen* (*u, a*) – конфіскувати → *der Beschlag* – конфіскація; *bell//sitzen* (*a, e*) – володіти ч-н. → *der Besitz* – володіння; власність, майно; *bell//tragen* (*u, a*) – складати (суму) → *der Betrag* – сума.

2. $M_2 SN=SN:SV_{inf}[(Prdf.er-+SV_{st-})\rightarrow SN]$: *er//lassen* (*ie, a*) – віддавати (розпорядження) → *der Erlas* – указ; оподаткування; звільнення від податків; *er//tragen* (*u, a*) – давати дохід → *der Ertrag* – дохід, прибуток; вихід (напр., продукту); *er//werben* (*a, o*) – придбавати, заробляти → *der Erwerb* – придбання, дохід, заробіток.

3. $M_2 SN=SN:SV_{inf}[(Prdf.ver-+SV_{st-})\rightarrow SN]$: *ver//tragen* (*u, a*) – укладати договір → *der Vertrag* – договір, контракт; *ver//laden* (*u, a*) – порівнювати → *der Verlad* – завантаження; *ver//derben* (*a, o*) – псувати → *der Verderb* – псування (товару); *ver//leihen* (*ie, ie*) – давати позику → *der Verleih* – прокат.

4. $MM_2SN=SN:SV_{inf}[(Prdf.zer-+SV_{st-})\rightarrow SN]: zer//fallen (ie, a) - \text{руйнуватися} \rightarrow \text{der Zerfall} - \text{розруха}.$
 5. $MM_2SN=SN:SV_{inf}[(Prdf.ent-+SV_{st-})\rightarrow SN]: ent//fallen (ie, a) - \text{не відбутися} \rightarrow \text{der Entfall} - \text{тех. брак, відходи}.$
 6. $MM_2SN=SN:SV_{inf}[(Prdf.emp-+SV_{st-})\rightarrow SN]: emp//fangen (i, a) - \text{приймати, отримувати} \rightarrow \text{der Empfang} - \text{прийом, отримання (грошей)}.$
 7. $MM_2SN=SN:SV_{inf}[(Prdf.miss-+SV_{st-})\rightarrow SN]: miss//fallen (ie, a) - \text{бути неприємним} \rightarrow \text{der Missfall} - \text{неприємний випадок}.$

Віддієслівні безафіксно-похідні іменники утворюються від ТО префіксальних сильних дієслів шляхом конверсії ТО претерита за СМ: $M_3SN=SN:SV_{imp}[(Prdf.+SV_{st.+})\rightarrow SN]$. Наприклад: *ver//treiben (ie, ie)* – продавати, збувати \rightarrow *der Vertrieb* – продаж, збут; *bell//stehen (a, a)* – полягати \rightarrow *der Bestand* – склад; *bell//treiben (ie, ie)* – займатися (чим-небудь) \rightarrow *der Betrieb* – виробництво; *bell//greifen (i, i)* – розуміти \rightarrow *der Begriff* – поняття.

Віддієслівні безафіксно-похідні іменники утворюються від ТО префіксальних сильних дієслів шляхом конверсії ТО із супутнім чергуванням кореневого голосного за СМ: $M_3SN=SN:SV[(Prdf.+SV_{st.+})\rightarrow SN]$. Наприклад: *bell//ziehen (o, o)* – закуповувати (товари) \rightarrow *der Bezug* – одержання (прибутку); *ver//schließen (o, o)* – приховувати \rightarrow *der Verschluss* – замок; *bell//tragen (u, a)* – складати (суму) \rightarrow *der Betrug* – обман; *ent//werfen (a, o)* – розробляти (напр., проект) \rightarrow *der Entwurf* – проект.

Утворення іменників шляхом конверсії із супутнім чергуванням кореневого голосного спостерігаємо в СР тільки тих сильних префіксальних дієслів, у складі яких кореневі сильні дієслова мають співвідносні з ними безафіксно-похідні іменники, утворені шляхом конверсії із супутнім чергуванням кореневого голосного. Наприклад: *ent//werfen (a, o)* – розробляти (напр., проект) \rightarrow *der Entwurf* – проект.

Отже, проведене дослідження дало змогу виявити найбільш продуктивні моделі префіксальних дієслів. Основи префіксальних дієслів виявили низьку активність у породженні ПО іменників унаслідок субстантивзації основ інфінітива (19,5%), конверсії основ інфінітива (17,5%), конверсії основ претерита (14%).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Левицький В. В. Основи германістики. Вінниця : Нова книга, 2008. 528 с.
 Левковская К. А. О понятии производности. *Вопросы составления описательных грамматик*. Москва, 2002. С. 35–47.
 Огуй О. Д. Лексикологія німецької мови : навч. посіб. для вузів. Вінниця : Нова книга, 2003. 404 с.
 Полюжин М. М., Чаварга Я. Ще раз про ад'єктивну семантику. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Германська філологія*. Чернівці, 2003. Вип. 165–166. С. 181–187.
 Степанова М. Д. Методы синхронного анализа лексики. Москва : Высшая школа, 2004. 208 с.
 Степанова М. Д., Фляйшер В. Теоретические основы словообразования в немецком языке. Москва : Высшая школа, 1984. 264 с.
 Fleischer W. Grundzüge der Wortbildung des Verbs in der deutschen Sprache der Gegenwart. *Deutsch als Fremdsprache*. Leipzig, 2000. H. 4. S. 1–16.
 Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Tbingen, 2002. 307 s.
 Stepanova M. D. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Moscow : Vyshaia Shkola, 2003. 247 s.

REFERENCES

- Levytskyi, V. V. (2008). *Osnovy hermanistyky [The basis of German Studies]*. Vinnytsya: Nova knyha [in Ukrainian].
 Levkovskaya, K. A. (2002). O ponyatyyu proyzvodnosti [On the concept of production]. In *Voprosy sostavleniia opisatelnykh grammatik [The questions of compiling descriptive grammars]* (pp. 35–47). [in Russian].
 Ohuy, O. D. (2003). *Leksykolohiia nimetskoyi movy [Lexicology of the German language]*. Vinnytsya: Nova knyha [in Russian].
 Polyuzhyn, M. M., & Chavarha, Ya. (2003). Shche raz pro adyektivnu semantiku [Again about adjective semantics]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Hermanska filolohiia [Scientific Herald of Chernivtsi University. German Philology]*, 165–166, 181–187. Chernivtsi [in Ukrainian].
 Stepanova, M. D. (2004). *Metody synkhronnoho analiza leksyky [Methods of synchronous analysis of vocabulary]*. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
 Stepanova, M. D., & Fleisher W. (1984). *Teoreticheskiye osnovy slovoobrazovaniya v nemetskom yazyke [Theoretical foundations of word formation in German]*. Moskva: Vysshaya shkola [in Russian].
 Fleischer, W. (1967). Grundzüge der Wortbildung des Verbs in der deutschen Sprache der Gegenwart. *Deutsch als Fremdsprache*, 4, 1-16. Leipzig [in German].
 Schippan, Th. (2002). *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tbingen [in German].
 Stepanova, M. D. (2003). *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Moscow: Vyshaia shkola [in German].

LARYSA VOLOVYK, OLENA SAVENKOVA, LYUDMYLA SAKHAROVA

THE WORD – FORMATIVE STRUCTURE OF PREFIXED VERBS IN GERMAN ECONOMIC TERMINOLOGY

The article is devoted to the studies of characteristics of word-formation structure and semantics of German economic verb-terms with prefixes *be-*, *ge-*, *er-*, *ver-*, *zer-*, *ent-*, *emp-*, *miss-*, *durch-*, *unter-*, *über-*, *um-*, *hinter-*, *wider-*, *wieder-*. The paper studies the stems of German prefixal verbs used as economic terms, examined by means of the determining their structural, semantic and functional organization. The examination of prefixal verbs' stems proceeds from basic root words of derivational chains towards their cognate derivatives. Prefixal verbs are formed according to general language norms on the basis of prefixal derivational patterns of modern German. The results obtained show

the decrease of borrowed verb-forming prefixes in German economic terminology. Prefixal verb stems form noun stems by means of suffixation and conversion which are very productive in German. Much attention is given to non-affixal derivative nouns formed by means of the processes of substantivization and conversion stems of infinitives, conversion stems of preterital prefixal verbs. The paper reveals the text-formative potential of prefixed verbs on the basis of German economic terms in economic texts. The derivational patterns of prefixed verbs on the basis of German economic terms in the economic texts are analysed. The article deals with the problems of the influence of context on word-formation structure of German economic verb-terms with prefixes be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-, durch-, unter-, ber-, um-, hinter-, wider-, wieder-. The research has been done on the basis of the translation of German economic texts.

Key words: derived stem; derivational meaning; derivational pattern; derivational stem; micropattern; stem; term; word-formation; word-formation potential.

Одержано 19.04.2019 р.